

Π. Παυλόπουλος: Το κορυφαίο πνευματικό μέγεθος του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού και η συμβολή του στο πεδίο της Χριστιανικής Διδασκαλίας

/ [Επικαιρότητα](#)

Ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Προκόπιος Παυλόπουλος συμμετείχε στις Εκδηλώσεις «Κοσμά Αιτωλού 2026», που οργάνωσε ο Δήμος Θέρμου Αιτωλοακαρνανίας στην Ιερή Μνήμη του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Στην ομιλία του, με τίτλο «Το κορυφαίο πνευματικό μέγεθος του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού και η συμβολή του στο πεδίο της Χριστιανικής Διδασκαλίας», ο κ. Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«Πρόλογος

Σας ευχαριστώ για την μεγάλη τιμή της πρόσκλησης την οποία μου επιδαψιλεύει, εκ νέου, ο Δήμος Θέρμου με τον οποίο, όπως όλοι γνωρίζετε, με συνδέουν στενοί και μακροχρόνιοι δεσμοί, πρωτίστως δε ο δεσμός του Επίτιμου Δημότη σας. Η τιμή αυτή αποκτά ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις για μένα όταν μου περιποιείται, και πάλι, στο πλαίσιο του εορτασμού της Ιερής Μνήμης του Πολιούχου του Θέρμου, του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Είναι, άλλωστε, αυτός ο εορτασμός που μας συγκεντρώνει σήμερα εδώ ως ταπεινούς προσκυνητές στον Ιερό Τόπο, στον οποίο ηχούν και θα ηχούν πάντα οι λόγοι και το ήθος του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού, αυτής της εμβληματικής φυσιογνωμίας του Γένους των Ελλήνων. Υπό τα δεδομένα δε αυτά επιτρέψατέ μου να διευκρινίσω ότι η τιμή που μου επιδαψιλεύετε μετατρέπεται, αυτοθρόως, σε μεγάλο χρέος, το οποίο συνίσταται στο ότι το παράδειγμα και ο λόγος του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού πρέπει να οδηγούν και τα δικά μου βήματα έως το τέλος του βίου μου. Προς αυτή την κατεύθυνση αισθάνομαι την ανάγκη να σας εκθέσω τις ακόλουθες λίγες σκέψεις αναφορικά με την Εθνική Παρακαταθήκη, την οποία μας έχει αφήσει, ως «κτῆμα ἔς ἀεὶ μᾶλλον», ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός.

Ι. Σπεύδω, ευθύς εξ αρχής, να επισημάνω ότι όποιος επιχειρεί να μιλήσει για τον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό, μία από τις κορυφαίες πνευματικές μορφές κατά τα χρόνια του οθωμανικού ζυγού, αδυνατεί να συνοψίσει σε λίγες μόνο παραγράφους το πολυσχιδές έργο του. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η Μνήμη του παραμένει έως σήμερα ζωντανή στους Τόπους όπου περιόδευσε, ενώ ο βίος και το έργο του αποτελούν για όλους τους Χριστιανούς, αλλά και για κάθε άνθρωπο αγαθής προαίρεσης, πρότυπο αγιότητας, αυταπάρνησης και φιλανθρωπίας. Διότι ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός με την δράση του όχι μόνο συνέβαλε καθοριστικώς στην διατήρηση της Εθνικής Συνείδησης του υπόδουλου Ελληνισμού, αλλά αναδείχθηκε επιπροσθέτως διαπρύσιος φωτεινός υπέρμαχος της Παιδείας και της Ορθόδοξης Πνευματικότητας. Συγκεκριμένες αναφορές στον βίο του αρκούν για να αντιληφθούμε ότι πίσω από αυτό τον ταπεινό μοναχό κρυβόταν ένα πνεύμα καθολικό με ευρεία μόρφωση, διορατικότητα και πάνω απ' όλα θερμό ζήλο για τον Ελληνισμό και την Αγία Πίστη του Χριστού.

Α. Γεννήθηκε το έτος 1714, σε μία εποχή κατά την οποία οι υπόδουλοι Έλληνες ζούσαν υπό εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Η ανείπωτη ανέχεια, η αμάθεια, η λησμονιά πολλές φορές της Χριστιανικής Διδασκαλίας ή ακόμη και της Ελληνικής Γλώσσας, απειλούσαν την αυτοσυνειδησία του Γένους.

1. Ο Πατροκοσμάς, όπως έχει καταγραφεί στην Ιστορία μας, αφού φοίτησε στα σχολεία της Αιτωλίας μετέβη στο Άγιον Όρος, όπου υπό τον Ευγένιο Βούλγαρη λειτουργούσε η περίφημη Αθωνιάδα Σχολή. Έπειτα πήγε στην Κωνσταντινούπολη όπου ο αδελφός του, Χρυσάνθος ο Αιτωλός, δίδασκε στην Πατριαρχική Σχολή. Έλαβε την ευλογία του Πατριάρχη Σεραφείμ Β΄, και σε ηλικία 46 ετών άρχισε το μεγάλο ιεραποστολικό έργο του. Το περιεχόμενο του κηρύγματός του δεν φαινόταν, εκ πρώτης όψεως, ανατρεπτικό. Δεν υποκινούσε ευθέως τον Λαό προς κάποιου είδους ξεσηκωμό. Και όμως, με μία προσεκτικότερη ματιά καθένας κατανοεί ότι το κήρυγμά του ήταν γνήσιως και βαθύτατα επαναστατικό: Προσπαθούσε να εξηγήσει στους σκλαβωμένους τους λόγους της Αγίας Γραφής, να τους απαλλάξει από τις δεισιδαιμονίες, να τους επαναφέρει στην γνήσια Ορθόδοξη Διδασκαλία, να διδάξει την ταπεινοφροσύνη, την αγάπη, την αλληλεγγύη και την ισότητα, να ανακόψει τους εξισλαμισμούς, να ιδρύσει σχολεία.
2. Όλα αυτά ασφαλώς και δεν πέρασαν απαρατήρητα από τις αρχές και τους πλούσιους που έγιναν εχθροί του και, εν τέλει, πέτυχαν την σύλληψη και την θανάτωσή του, ελπίζοντας ότι με αυτό τον τρόπο θα εξάλειφαν κάθε ίχνος του κηρύγματός του. Βεβαίως, στην πραγματικότητα το μόνο που «κατόρθωσαν» ήταν να αναδειχθεί ο Πατροκοσμάς, κατά το έργο του το οποίο «στεφανώθηκε» με το Μαρτύριό του, σε μία από τις πιο σεβαστές μορφές της Χριστιανοσύνης.

Β. Οι διδαχές του, πίσω από το λιτό και τόσο προσιτό σε όλους ύφος τους, ενέχουν βαθιά γνώση και ακλόνητη προσήλωση στο φωτισμό του Γένους. Αποτελούν, μάλιστα, με την λεπτότητα και την καθαρότητα της έκφρασής τους λαμπρά δείγματα του Ελληνικού Λόγου. Η σαφήνεια και η απλότητά τους θυμίζει το κήρυγμα των Αποστόλων, όπως μαρτυρεί ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης: «*Ἦτον δὲ ἡ διδαχὴ του, καθὼς ἡμεῖς αὐτῆς ἀντὶ τῆς ἐγενόμεθα, ἀπλουστάτη ὡσὰν ἐκείνη τῶν ἀλιέων*».

1. Έχοντας ως κεντρικό άξονα του κηρύγματός του την Χριστιανική Διδασκαλία, καλούσε τους ακροατές του να μείνουν προσηλωμένοι στην Ορθόδοξη Πίστη η οποία, όπως ήταν βέβαιος ο ίδιος, αποτελούσε την αληθινή ελπίδα που θα στήριζε το Γένος. Με αυτό το θεμέλιο, δηλαδή το Ορθόδοξο Φρόνημα, αγωνίσθηκε για την αγάπη και την ισότητα, καταδίκασε την κοινωνική αδικία και προέβαλε την αξία της Παιδείας. Μίας Παιδείας βασισμένης στον Ελληνικό Λόγο και προσανατολισμένης στην Ορθόδοξη Πίστη, με σκοπό τον γνήσιο φωτισμό του Γένους.
2. Στις ομιλίες του ο Πατροκοσμάς διδάσκει με απλά λόγια τα δόγματα της Εκκλησίας, παρηγορεί, επιπλήττει σαν στοργικός πατέρας, καλεί σε μετάνοια, ζητεί την αναμόρφωση της οικογενειακής και της κοινωνικής ζωής και

φωτίζει την καρδιά και την διάνοια των ακροατών με την προσδοκία της Ανάστασης. Αξίζει να δούμε με ποιον τρόπο προσφέρει παραμυθία στον υπόδουλο Ελληνισμό, ενώ διδάσκει παράλληλα το Χριστολογικό δόγμα: «Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεός, ἀδελφοί μου, ὁ γλυκύτατος αὐθέντης καὶ δεσπότης, ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως, παρακινούμενος ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν πολλὴν του ἀγαθότητα, ὅπου ἔχει εἰς τὸ Γένος μας, σιμὰ εἰς τὰ ἄπειρα χαρίσματα ὅπου μᾶς ἐχάρισε καὶ μᾶς χαρίζει καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ στιγμήν, ἐκαταδέχθη καὶ ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος ἐκ πνεύματος Ἁγίου καὶ ἀπὸ τὰ καθαρώτατα αἵματα τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, διὰ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἔβγωμεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου, καὶ νὰ μᾶς κάμῃ υἱοὺς καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας του».

3. Με το κήρυγμά του προτρέπει τους ακροατές να μεριμνούν για τους συνανθρώπους τους και να αφοσιώνονται στα έργα της αγάπης και της φιλανθρωπίας, πάντοτε με θεμέλιο την Χριστιανική Διδασκαλία την σχετική με την ισότητα όλων των ανθρώπων. Και μάλιστα την ισότητα υπό την αναλογική της έννοια, η οποία επιτάσσει να αποδίδουμε σε καθένα αυτό που του αναλογεί κατά την αρχή της Δικαιοσύνης. «Φυσικὸν εἶναι νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς μας· διότι εἴμεθα μιᾶς φύσεως, ἔχομεν ἓνα βάπτισμα, μίαν πίστιν, τὰ ἄχραντα μυστήρια μεταλαμβάνομεν, ἓναν παράδεισον ἐλπίζομεν νὰ ἀπολαύσωμεν».

α) Οι διακρίσεις και οι αδικία γεννούν την διχόνοια. Στόχος του, λοιπόν, ήταν η εξάλειψη της καταπίεσης και της αισχροκέρδειας, τις οποίες στηλιτεύει με κάθε ευκαιρία. Η αταλάντευτη προσήλωσή του στο Ορθόδοξο Ἦθος τον βοηθά να υπερβεί κάθε στενόμυαλο διαχωρισμό και να κηρύξει ότι η αδικία, έναντι οποιουδήποτε ανθρώπου και οποιασδήποτε θρησκείας, είναι πάντοτε καταδικαστέα:

β) «Ὅθεν, ἀδελφοί μου, ὅσοι ἀδικήσατε Χριστιανούς ἢ Ἑβραίους ἢ Τούρκους, νὰ δώσητε τὸ ἄδικον ὀπίσω, διότι εἶναι κατηραμένον καὶ δὲν βλέπετε καμίαν προκοπὴν». Πραγματικά πρωτοποριακό για τις συνθήκες της εποχής είναι και το κήρυγμά του για την θέση της γυναίκας στην οικογένεια και στην κοινωνία: «Πρέπει καὶ σύ, ὦ ἄνδρα, νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι τὴ γυναῖκα σου ὡσὰν σκλάβαν ... Πατέρα λέγεις ἐσὺ τὸν Θεό, πατέρα τὸν λέγει καὶ ἐκείνη. Ἔχετε μίαν πίστιν, ἔνα βάπτισμα· δὲν τὴν ἔχει ὁ Θεὸς κατωτέραν».

Γ. Η ξεχωριστή ευαισθησία του στην καλλιέργεια της Παιδείας πηγάζει από την ανησυχία του για τον πνευματικό και ηθικό ξεπεσμό του Γένους:

1. «Δὲν βλέπετε ὅτι ἀγρίωσε τὸ Γένος μας ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ ἐγίναμεν ὡσὰν θηρία; Διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύω νὰ κάμετε σχολεῖον, διὰ νὰ

έννοητε τὸ ἅγιο Εὐαγγέλιον καὶ τὰ λοιπὰ βιβλία». Ὦντας βέβαιος ὅτι ἡ αναγέννηση θα εἶναι καρπὸς τῆς μόρφωσης καὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους ζητεῖ -κάποιες εκατοντάδες χρόνια πριν τὴν καθιέρωσή της, καὶ δη ατελώς, π.χ. στὴν Χώρα μας μέσω τοῦ Συντάγματος- δωρεάν Παιδεῖα γιὰ ὅλους: «...νὰ διαβάζουν καὶ νὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ σας γράμματα χωρὶς πληρωμὴν».

2. Ἡ Παιδεῖα, τὴν ὁποία πασχίζει νὰ θεμελιώσῃ ὁ Πατροκοσμάς, εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ Ορθόδοξη: «Ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσεις τὰ ἑλληνικά, δὲν ἔμπορεῖς νὰ καταλάβῃς ἐκεῖνα ποὺ ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας». «Πρέπει νὰ στερεώνετε σχολεῖα ἑλληνικά, νὰ φωτίζονται οἱ ἄνθρωποι, διότι διαβάζοντας ἑλληνικὰ τὰ ἡῦρα, ὁποῦ λαμπρύνουν καὶ φωτίζουν τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου».
3. Γνωρίζει, λοιπόν, ὁ Πατροκοσμάς τὴν μεγάλη ἀξία τῆς θύραθεν, Ἑλληνικῆς, Παιδεῖας, ἡ ὁποία ἀσκεῖ τὸ νου στὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας καὶ οδηγεῖ στὴν κατανόησιν τῆς Ορθόδοξης Μαρτυρίας. Ὅπως παρατήρησε ὁ συνεπὴς μελετητὴς πατὴρ Γεώργιος Μεταλληνός, πίσω ἀπὸ τὸ αἶτημα τοῦ Πατροκοσμά γιὰ Παιδεῖα Ἑλληνικὴ δὲν κρύβεται κανενὸς εἶδους ἐθνικιστικὸς σωβινισμός. Σκοπὸς τοῦ εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς Κλασικῆς Παιδεῖας, τὴν ὁποία κατέκτησαν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, λαμβάνοντας με αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ πολυτιμότερο ἐφόδιο γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Θεολογικοῦ Λόγου καὶ γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότερη διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελικοῦ Μηνύματος. «Με τὴν ἑλληνικὴ παιδεῖα, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ γνήσια ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας, φιλο-σοφία, ἀνοίγεται ὁ δρόμος πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον».

Δ. Ἀκόμη λοιπόν κι ἂν ὁ Πατροκοσμάς δὲν ἦταν *stricto sensu* ἐπαναστάτης, με τὴν ἐννοια τοῦ ἐθνεγέρτη, ἀκόμη κι ἂν δὲν ἦλθε σὲ εὐθεία σύγκρουσιν με τὶς ἀρχές, τοὺς δυνάστες καὶ τοὺς κοτζαμπάσηδες, συνέβαλε με πάθος στὴν διατήρησιν τοῦ Ορθόδοξου Ἡθους καὶ τῆς συνείδησιν τῆς σκλαβωμένης Ρωμοσύνης. Προέβαλε με πάθος τὴν Ορθοδοξία ὡς τὸ θεμέλιον τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ Γένους, κήρυξε ἐναντίον τῆς καταπίεσιν, τῆς ἀπαιδευσίας καὶ κάλεσε τοὺς ἀκροατὲς τοῦ στα ἔργα τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἰσότητος, τῆς ἀλληλεγγύης. Καὶ αὐτό, ἐξ ὀρισμοῦ, εἶναι κατὰ βάθος ἓνα ἔργο ἐπαναστατικὸ καὶ πάντοτε ἐπίκαιρον.

1. Πῶς μπορεῖ, λοιπόν, νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Πατροκοσμά; Ἦταν κοινωνικὸς ἀναμορφωτὴς; Φωτιστὴς τοῦ υπόδουλου Γένους; Ἱεραπόστολος; Ἦταν, ἀναμφίβολα, ὅλα αὐτά. Ἦταν, ὅμως, πρωτίστως, αὐτὸ ποὺ λέει ἡ Ἐκκλησία μας: Ἅγιος. Ἐνας ἄνθρωπος φλεγόμενος ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε τὴν ζωὴν τοῦ συνάνθρωπο καὶ, ἐν τέλει, μαρτύρησε ὑπερασπιζόμενος, μέχρι τέλους, τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματός του, με ἀκλόνητη πίστη στὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου.
2. Εμεῖς, οἱ Χριστιανοί, γνωρίζουμε ὅτι οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν εἶναι κάποιες σεβαστὲς μορφές τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ πρότυπα ζωῆς, σύντροφοί μας στὸν προσωπικὸν μας ἀγῶνα γιὰ πνευματικὴ ἀνάτασιν καὶ διαφύλαξιν τῆς

πίστης μας. Την Μνήμη τους, λοιπόν, την τιμούμε πραγματικά όταν ακούμε τους λόγους τους και προσπαθούμε να μιμηθούμε το παράδειγμά τους. Από τις διδαχές του Πατροκοσμά, αυτής της αστείρευτης πηγής Πατερικής Σοφίας, ας συγκρατήσουμε και τα εξής: *«Ψυχή και Χριστὸς σᾶς χρειάζονται. Αὐτὰ τὰ δύο ὅλος ὁ κόσμος νὰ πέση δὲν ἔμπορεῖ νὰ σᾶς τὰ πάρει, ἐκτὸς καὶ τὰ δώσετε μὲ τὸ θέλημά σας. Αὐτὰ τὰ δύο νὰ τὰ φυλάγετε, νὰ μὴν τὰ χάσετε»*.

II. Όσα προανέφερα αποδεικνύουν, όπως πιστεύω, επιπροσθέτως, ότι ο θρησκευτικός λόγος του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού υπερβαίνει τα όρια της υπεράσπισης του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας. Και συμβάλλει πολλαπλώς στον εμπλουτισμό της όλης Χριστιανικής Διδασκαλίας καθ' όλα τα βασικά της εκείνα προτάγματα, τα οποία έχουν πλέον καταστεί αναπόσπαστο μέρος του κοινού μας Ευρωπαϊκού Πολιτισμού. Ήτοι ιδίως τα προτάγματα του Ανθρωπισμού, της Αλληλεγγύης, της Ειρήνης και της Δικαιοσύνης.

A. Διότι όπως γίνεται πλέον κοινώς δεκτό, τρίτος πυλώνας του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού αναδείχθηκε ιστορικώς εκείνος της Χριστιανικής Διδασκαλίας, οπωσδήποτε στο πλαίσιο της εν γένει πολιτισμικής συνεισφοράς του Βυζαντίου.

1. Τούτο συνάγεται ακόμη και από το ίδιο το πρωτογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι στο Προοίμιο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση -και μάλιστα στην «κορυφή» του- ορίζεται, με όλες τις εντεύθεν ακόμη και αυστηρώς θεσμικές συνέπειες, ότι οι επικεφαλής των Κρατών-Μελών κατέληξαν στην υπογραφή της *«εμπνεόμενοι από την πολιτιστική, την θρησκευτική και την ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης...»*. Με άλλες λέξεις, κατά το ως άνω κείμενο η πολιτισμική και ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με την θρησκευτική της κληρονομιά. Που δεν είναι άλλη από την Χριστιανική Διδασκαλία. Πέραν τούτων, η Χριστιανική Διδασκαλία, ως τρίτος πυλώνας του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, συνδέεται αρρήκτως με τους δύο άλλους, ήτοι εκείνον της Αρχαίας Ελλάδας και εκείνον της Αρχαίας Ρώμης. Την σύνδεση αυτή αποδίδει εκφραστικά, φυσικά μεταξύ άλλων, η αμφίδρομη σχέση μεταξύ τους.
2. Μία σχέση την οποία τεκμηριώνει ιστορικώς, και δη οιονεί αμαχήτως, το ότι ο μεν Χριστιανισμός και η, άκρως χαρακτηριστική για την πορεία του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, Διδασκαλία του μπόρεσαν να αναδειχθούν, εν πολλοίς, επειδή βρήκαν διπλό πρόσφορο έδαφος: Πρώτον, το έδαφος της επικράτειας αρχικώς της Ρωμαϊκής και, μετέπειτα, της επιγόνου της, της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, καθώς και της θεσμικής κληρονομιάς τους, αφού αυτό διευκόλυνε την οργάνωση και λειτουργία της Χριστιανικής Εκκλησίας -κυρίως στις απαρχές της- και ευνόησε καταφανώς και την πρώτη εμφάνιση του Κανονικού Δικαίου. Και, δεύτερον, το έδαφος της Ελληνικής και της

Λατινικής Γλώσσας, δοθέντος ότι μέσα από αυτές τις γλώσσες διαδόθηκε η Χριστιανική Διδασκαλία και διατυπώθηκε η λειτουργία της Χριστιανικής Εκκλησίας. Όμως, και από την άλλη πλευρά, ήταν και οι φερτές ύλες του, εξαιρετικά πλωτού διανοητικώς, ποταμού της Χριστιανικής Διδασκαλίας, οι οποίες γονιμοποίησαν τις πολιτισμικές παρακαταθήκες των πυλώνων του Αρχαίου Ελληνικού Πνεύματος και της θεσμικής κληρονομιάς της Αρχαίας Ρώμης,

Β. Επομένως του όλου Ευρωπαϊκού Πολιτισμού προσθέτοντάς του ιδίως τις εξής αρχές, που προϋπήρχαν μεν εν σπέρματι πλην όμως αποτέλεσαν στην συνέχεια -και εξακολουθούν πάντα να αποτελούν- πυρηνικά στοιχεία της υπόστασής του:

1. Πρώτον, τον **Ανθρωπισμό**, ως αρχή η οποία αποτελεί πραγματικό θεμέλιο για την κοινωνική συνύπαρξη εν γένει και προοιωνίζεται, εκ φύσεως, κυρίως τις αρχές της Αλληλεγγύης και της Δικαιοσύνης.

α) Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού ο Ανθρωπισμός, με τα στοιχεία που του προσέθεσε η Χριστιανική Διδασκαλία, συνίσταται στο ότι ο Άνθρωπος, ως αυτοτελής προσωπικότητα με την δική της αξία, βρίσκεται στο επίκεντρο της οργάνωσης και του προορισμού κάθε συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου αλλά και ολόκληρης της Ανθρωπότητας. Στο πεδίο του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού αυτή η «*Κοινωνία Προσώπων*» καθορίζει, υπό την ευθεία επιρροή και των συναφών αρχών της Χριστιανικής Διδασκαλίας, τις βασικές συνιστώσες των σκοπών της σύγχρονης «*Κοινωνίας των Πολιτών*». Δοθέντος ότι η τελευταία, πέρα και έξω από τα όρια της «*Πολιτικής Κοινωνίας*» -άρα της κρατικής παρέμβασης και του κάθε είδους κρατικού προστατευτισμού- επιβάλλει σε καθένα από τα μέλη της να μεριμνά για τα άλλα, πρωτίστως στο πλαίσιο της υπεράσπισης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μέσω της Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

β) Υπό τα δεδομένα αυτά η «*Κοινωνία των Πολιτών*» μπορεί να συμβάλλει καθοριστικώς και στην αποτελεσματική εφαρμογή της -σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα συνταγματικώς κατοχυρωμένης, όπως συμβαίνει και στο ισχύον Σύνταγμά μας (άρθρο 25 παρ. 1)- αρχής της τριτενέργειας των Δικαιωμάτων τούτων. Δηλαδή της ακώλυτης άσκησής τους από τον φορέα τους όχι μόνον έναντι της κρατικής αυθαιρεσίας, αλλά και έναντι της αυθαιρεσίας μελών της «*Κοινωνίας των Πολιτών*» με υπερέχουσα, ιδίως οικονομική, δύναμη.

2. Δεύτερον, την **Αλληλεγγύη**, ως αρχή η οποία καθιερώνει τον κυριότερο συνεκτικό δεσμό μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου και, συνακόλουθα, εγγυάται την συνοχή της κοινωνικής συνύπαρξης, δηλαδή την κοινωνική συνοχή υφ' όλες της τις εκφάνσεις.

α) Η κατά την Χριστιανική Διδασκαλία «*Κοινωνία Προσώπων*» καθίσταται εφικτή, ως ουσιώδης μετεξέλιξη της απλής κοινωνικής συνύπαρξης, κυρίως μέσω της κατά την Ευαγγελική και την Πατερική Διδασκαλία Αλληλεγγύης, η οποία διαδραματίζει τον ρόλο του συνδετικού κρίκου μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου.

β) Ακόμη και κατά την νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Αλληλεγγύη αποτελεί αφενός γενική αρχή, η οποία θεσπίζεται σε όλα τα προοίμια των διαδοχικών Ευρωπαϊκών Συνθηκών, αρχής γενομένης από την Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα του 1951. Η οποία συμπεριέλαβε την αρχή της Αλληλεγγύης όπως την είχε διατυπώσει ένας από τους Πατέρες του Ευρωπαϊκού Οικοδομήματος, ο Robert Schuman, στην Διακήρυξή του το 1950. Και, αφετέρου, αντικείμενο ειδικής νομικής ρύθμισης από πλειάδα διατάξεων -υπερβαίνουν τις δεκαπέντε- του δικαίου των Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήτοι του ισχύοντος πρωτογενούς Ευρωπαϊκού Δικαίου.

3. Τρίτον, την **Ειρήνη**, ως αρχή η οποία εγγυάται υπέρ της «*Κοινωνίας Προσώπων*» -άρα υπέρ του κοινωνικού συνόλου- την αρμονική συνύπαρξη, απαραίτητη για την παραγωγική κοινωνική συνδημιουργία.

α) Κατά την Χριστιανική Διδασκαλία, η πραγμάτωση των επιταγών του Ανθρωπισμού και της Αλληλεγγύης, υπό την κατά τ' ανωτέρω έννοιά τους, προϋποθέτει, ανυπερθέτως, την Ειρήνη, όχι μόνον ως πρωταρχική επιδίωξη αλλά και ως ενδιάθετη στάση ζωής. Και η Ειρήνη, κατά τις Χριστιανικές καταβολές της και αποχρώσεις της, συνιστά αναπόσπαστο τμήμα του εν γένει Ευρωπαϊκού Πολιτισμού. Κατ' αρχάς, τούτο προκύπτει από την ίδια την αιτία δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά το αξιακό σύστημα που υιοθέτησαν οι ιδρυτές της: Οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες αρχικώς, και ύστερα η Ευρωπαϊκή Ένωση, δημιουργήθηκαν ως κορυφαία και εμβληματική αντίδραση των Κρατών της Ευρώπης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος θρυμμάτισε -για δεύτερη φορά μέσα στον 20ό αιώνα- την Ειρήνη και έθρεψε εφιάλτες, που ουδέποτε η Ανθρωπότητα γνώρισε στο ιστορικό της παρελθόν. Την ορθότητα των ως άνω διαπιστώσεων τεκμηριώνει αυτό τούτο το «*Προοίμιο*» της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση: «*Υπενθυμίζοντας την ιστορική σημασία του τερματισμού της διαιρέσεως της Ευρωπαϊκής Ηπείρου και την ανάγκη να δημιουργηθούν σταθερές βάσεις, για την μελλοντική οικοδόμηση της Ευρώπης...*».

β) Επιπλέον, η εμπέδωση της Ειρήνης αποτελεί κύριο στόχο της λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ωθεί προς τον τελικό προορισμό της -την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση- και για την επιτέλεση της αποστολής της έναντι των Κρατών-Μελών της αλλά και για την επιτέλεση του πλανητικού ρόλου που της αναλογεί. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με το πρωτογενές Ευρωπαϊκό αλλά και το Διεθνές Δίκαιο, έχει χρέος να εγγυάται τόσο την ειρηνική συνύπαρξη των Κρατών-Μελών της, αφού δίχως αυτή την προϋπόθεση θα οδηγείτο, νομοτελειακά, σε διάλυση. Όσο και την διασφάλιση της Ειρήνης στις σχέσεις των Κρατών-Μελών της με τρίτα Κράτη, τα οποία ενδεχομένως -κάτι που είναι ορατό δια γυμνού οφθαλμού σήμερα τουλάχιστον για την Ελλάδα και την Κύπρο εκ μέρους της Τουρκίας- θα μπορούσαν να απειληθούν από τα γειτονικά τους, τρίτα έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κράτη.

γ) Και τούτο διότι, αυτονοήτως και αυτοθρόως, κάθε απειλή εναντίον Κράτους-Μέλους -*a fortiori* δε κάθε επίθεση- συνιστά απειλή και επίθεση κατά της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό δε καθιστά ακόμη πιο επίκαιρη την ανάδειξη της σημασίας της ρήτρας «αμοιβαίας συνδρομής», κατά τις διατάξεις του άρθρου 42 παρ. 7 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως επίσης καθιστά ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη επιβολής των αναγκαίων κυρώσεων εις βάρος της Τουρκίας εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πραγματικά, από πλευράς Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου είναι κάτι παραπάνω από προφανές ότι στο μέτρο που Ελλάδα και Κύπρος συμμετέχουν, ως οφείλουν άλλωστε, στις εναντίον της Ρωσίας κυρώσεις εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την βάρβαρη εισβολή της στην Ουκρανία, *a fortiori* δεν μπορεί να μένει ατιμώρητη η Τουρκία για την επί 50 σχεδόν χρόνια βάρβαρη κατοχή του ενός τρίτου του εδάφους της Μαρτυρικής Κύπρου. Όταν μάλιστα η Κυπριακή Δημοκρατία είναι πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του σκληρού πυρήνα της, της Ευρωζώνης.

4. Και, τέταρτον, την **Δικαιοσύνη**. Η Δικαιοσύνη, ως θεμελιώδης νομική γενική αρχή, έχει τις ρίζες της -με αφετηρία την Αριστοτελική φιλοσοφία- στην Αρχαία Ελλάδα και, εν συνεχεία, στην Αρχαία Ρώμη.

α) Όμως η κατά την Χριστιανική Διδασκαλία Δικαιοσύνη υπερβαίνει το κανονιστικώς «δέον». Και μετατρέπεται σε καθημερινή συμπεριφορά, την οποία ο Άνθρωπος οφείλει να τηρεί πέρα και έξω από την θεσμική υποχρέωση που του επιβάλλει η κείμενη νομοθεσία. Πραγματικά, οι περί Δικαιοσύνης θέσεις της Χριστιανικής Διδασκαλίας, όπως εξελίχθηκαν στο πεδίο του Βυζαντινού Πολιτισμού κυρίως μέσω της διδαχής των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, έχουν αφήσει ανεξίτηλο το αποτύπωμά τους και στο αξιακό σύστημα του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

β) Τούτο συνάγεται ευχερώς και από τις περί Ανθρωπισμού, Αλληλεγγύης και Ειρήνης συνιστώσες του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, με βάση τα όσα ήδη διευκρινίσθηκαν. Αφού, όπως είναι ευχερώς κατανοητό, η αρχή και η αξία της Δικαιοσύνης μόνον υπό συνθήκες Ανθρωπισμού, Αλληλεγγύης και Ειρήνης είναι εφικτό να καταστεί πράξη στις σχέσεις μεταξύ των μελών κάθε κοινωνικού συνόλου.

Επίλογος

Αυτές οι σκέψεις και θέσεις, υποβοηθούμενες από τις αντίστοιχες εμβληματικές διδαχές του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού, ας γίνουν και για εμάς ο ασφαλής οδηγός προς την προσωπική μας πνευματική ανάταση και προς μια καλύτερη κοινωνία, θεμελιωμένη και στα Χριστιανικά Μηνύματα της Αγάπης, του Ανθρωπισμού, της Αλληλεγγύης και της Δικαιοσύνης. Ιδίως δε της Κοινωνικής Δικαιοσύνης που είναι η στέρεη αντηρίδα, πάνω στην οποία -κυρίως στους σημερινούς χαλεπούς καιρούς όπου ο Τόπος μας και ο Λαός μας δοκιμάζονται πολλαπλώς και επικινδύνως- μπορούμε και πρέπει να στηρίξουμε το οικοδόμημα της κοινωνικής συνοχής. Και έτσι να πορευθούμε στο μέλλον εκπληρώνοντας, στο ακέραιο, το δικό μας Εθνικό Χρέος το οποίο συνίσταται, πρωτίστως, στην υπεράσπιση της Ιστορίας και της προοπτικής του Λαού μας και του Έθνους μας και στην διασφάλιση του μέλλοντος που αξίζουν οι επόμενες γενιές. Εμείς, οι Έλληνες -θα το επαναλάβω για πολλοστή φορά- οφείλουμε να γνωρίζουμε ότι δεν είμαστε μόνον απόγονοι Μεγάλων Προγόνων. Κατά συνέπεια, με βάση αυτή την κληρονομιά, πρέπει να προσθέσουμε την δική μας δημιουργία στο Εθνικό μας Οικοδόμημα. Οδηγός μας πρέπει να είναι, εσαεί, η ρήση του Πλάτωνος στον «Μενέξενο»: *«Ἄνδρὶ οἰομένῳ τί εἶναι οὐκ ἔστιν αἴσχιον οὐδέν, ἢ παρέχειν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι ἑαυτὸν ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων»*. Κι ακόμη τούτο, εν κατακλείδι: Η Σεπτή Μνήμη του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού μας υπενθυμίζει ότι αυτό το Ιερό Εθνικό Χρέος πρέπει να το φέρουμε σε πέρας υπό όρους αρραγούς ενότητας, αναλογιζόμενοι το τεράστιο κόστος της διχόνοιας και του διχασμού στο απώτερο αλλά και το πρόσφατο παρελθόν, κόστος ακόμη και εις βάρος του Εθνικού μας Κορμού.»

